

Tekijä Saara Kähönen		
Työn nimi Pala palalta herneen paloksi – erään prosessin kuvaus ja matkani nonsensen maailmaan		
Laitos Taiteen laitos		
Koulutusohjelma Kuvataidekasvatus		
Vuosi 2014	Sivumäärä 26	Kieli suomi

Tiivistelmä

Tutkielma käsittelee *nonsense*-lorukirjan ideoimisprosessia ja sen herättämiä ajatuksia. Lähtökohtana on viehätys nonsensseen ja halu toteuttaa jotakin konkreettista. Tutkielman tarkoitus on toimia taustatutkimuksena lorukirjan toteuttamiseen.

Tutkielmani nimi *Pala palalta herneen paloksi* viittaa toisaalta työskentelyprosessin koostumiseen pienistä paloista, ja toisaalta nonsenselle tyypillisiin sanaleikkeihin. Nonsense leikkii kielellä ja merkityksillä usein kyseenalaistaen ja alleviivaten vallitsevia sääntöjä ja normeja. Nonsense on nurinkuruista ja järjettömyyttä, kaipuuta pois liiasta rationaalisuudesta. Nonsensen ajatukset heijastuvat tutkielmassa vahvasti myös lorukirjan ideointiprosessiin.

Tutkielma perustuu subjektiiviseen kokemukseen. Menetelminä tutkielmassa on käytetty muistelemista ja kirjoittamalla ymmärtämistä jotka toisaalta saavat vaikutteita myös taiteellisesta toiminnasta. Tutkielma lähestyy laadullista sisällön analyysiä, ja siinä voidaan nähdä piirteitä myös autoetnografisesta tutkimuksesta. Tutkielma etenee kuitenkin ideointiprosessin johdattelemana, ja lähestyy aihetta mahdollisimman avoimesti, ilman tarkkoja rajoituksia.

Tärkeimmiksi asioiksi nousevat prosessin aikana etsimisen ilo ja löytämisen riemu. Ymmärrys siitä, että uutta voidaan luoda myös tietoisesti asioita nurinkurisesti ja leikkillisesti yhdistämällä tuo uutta näkökulmaa niin kuvittaja-kirjoittajan, kuin taidekasvattajan näkökulmaan. Myös sattumilta tuntuvat asiat ovat loppuksen lopuksi etsimisen tulosta.

Avainsanat prosessi, ideointi, nonsense, kuvitus, kuvakirja, muistelu, subjektiivisuus

Pala palalta herneen paloksi

-erään prosessin kuvaus ja matkani nonsensen maailmaan

Saara Kähönen
Taiteen kandidaatin tutkielma
2014

Ohjaaja: Taneli Tuovinen
Opponentti: Maria Vilja
Aalto Yliopiston Taiteen ja suunnittelun
korkeakoulu
Taiteen laitos

“Minä - en oikein tiedä nyt juuri – taikka oikeastaan minä tiedän kuka
olin tänä aamuna kun nousin ylös, mutta luulen että sen jälkeen olen
useita kertoja vaihtunut.”

-Lewis Carroll

sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Alku	3
2.1 Aineisto, lähteet ja tutkimusmenetelmä	4
2.2 Lastenkirjoista ja kuvakirjoista	5
2.3 Nonsensesta	7
2.4 Väreistä ja matkasta	9
3 Keskikohta	11
3.1 Toisto ja leikki	11
3.2 Kollaasit ja (piilotetut) merkitykset	13
3.3 Sana ja kuva	15
3.4 Paluu lapsuuteen	17
3.5 Kaksoisyleisö ja huumori	18
4 Uusi alku	19
4.1 Tutkielman vaikutus ideointiprosessiin	20
4.2 Prosessi	21
4.3 Seuraava askel	21
4.4 Etsiminen ja löytäminen	23
Lähdeluettelo	25

1 Johdanto

Vaikka sanat ovat näennäisesti hölynpölyä, pitäisi niiden takana olla kuitenkin joku ajatus. Parhaimmillaan vielä jotain aika isoa. (Työpäiväkirja)

Ollessani pieni vaadin isääni lukemaan uudestaan ja uudestaan tietyt lorut Hanhiemon iloinen lipas -kirjasta. Ne jaksoivat naurattaa kerta toisensa jälkeen. Lukemaan opin, kun mummini luki minulle ääneen Lewis Carrollin (1958) Liisa Ihmemaassa -kirjaa. Viehätykseni nonsense-kirjallisuuteen on siis lähtöisin lapsuudestani, ja edelleen tarinat ja lorut jaksavat hymyilyttää.

Kirjat ovat kuuluneet elämääni aina. Minulle on luettu paljon ja siitä saakka kun opin lukemaan, olen lukenut myös itse paljon. Lastenkirjat kiehtovat minua edelleen, jopa niinkin paljon, että niitä on kirjahyllyssäni miltei muutaman metrin leveydeltä. Palaan niihin säännöllisin väliajoin yhä uudestaan, ja vaikka muuttojen yhteydessä iso osa muista kirjoista on viety kiertoon, ovat lastenkirjat aina jääneet hyllyyn. Kirsi Kunnaksen (1956, 36-37) Herra Pii Poo on muuttanut mukanani ja nähnyt jokaisen asunnon, jossa olen elämäni aikana asunut.

Ajatus väriaiheisesta nonsense-lorukirjasta on muhinut päässäni jo muutamana vuoden. Alun perin ajattelin sen toteuttamista, kun kummipoikani syntyi, ja aloinkin jo hieman luonnostelemaan sitä. Projekti kuitenkin hautautui pikkuhiljaa kaiken muun tekemisen alle, mutta alkoi taas nostaa päätään joulun aikoihin, kun juttelin asiasta ystäväni kanssa.

Kun tajusin, että voisin ehkä yhdistää tutkielmani tekemisen ajatukseen lorukirjasta, sain tarvitsemani sysäyksen kirjan toteuttamiseen. Vaikka lorukirjasta ei ole tulossa kovinkaan laaja, on se silti sellaisenaan hankalasti yhdistettävissä tutkielman tekemiseen, koska kandidaatin tutkielmaan varattu aika ei todennäköisesti tulisi riittämään taiteellisen työskentelyn sisällyttämiseen tutkielmaan. Tämän takia päätin, että tutkielmani tulee käsittelemään ideointi- ja ajatusprosessia, joka liittyy lorukirjan toteuttamiseen. Tekeminen tuntuu tällä hetkellä tärkeältä, ja luovan prosessin tutkiminen kulkee käsi kädessä sen kanssa. Tutkielmani on siis eräänlaista taustatyötä lorukirjan toteuttamiseen.

Tutkielmani motiivina toimii siis tahto toteuttaa jotakin konkreettista. Suunta on selvillä, vain toteutus puuttuu. Minkälainen on minun matkani lorukirjan tekemiseen ja nonsensin maailmassa? Mikä ohjaa työskentelyäni, ja minkälaiset asiat vievät sitä eteenpäin? Lorukirjaltani toivoisin, että se voisi naurattaa ja ihmetyttää niitä, jotka ovat saaneet sen käsiinsä, ja että sen sisällöllinen anti ei jäisi täysin tyhjäksi. Haluaisin saada aikaiseksi lorukirjan, josta jokaisen lukukerran jälkeen voisi löytää jotakin uutta. Tutkimukseltani taas haen tietoa siitä, kuinka voisin seurata Liisan ja herra Pii Poon jalanjalkia.

Aloittaessani lorukirjan suunnittelua, en vielä tiennyt minkälaiset asiat tulisivat olemaan merkittäviä matkallani nonsensen maailmaan. Tiesin ainoastaan, että tahdon yhdistää lorukirjan ideoinnin ja kandidaatin tutkielman, joten minun tulee dokumentoida ideointiprosessin vaiheet mahdollisimman tarkasti, jotta voisin myöhemmin palata tarkastelemaan niitä tutkielmassani. Tutkielmani aineistona toimii pitämäni työpäiväkirja ja omat muistoni, joita peilaan lukemaani lähdekirjallisuuteen ja nostan sitä kautta esiin seikat, jotka olen kokenut tärkeinä oman prosessini kannalta. Lähtökohtani ovat siis hyvin subjektiivisia, mutta toivon tutkielmani kautta oppivani ymmärtämään tarkemmin oman prosessini kulkua.

Tutkielmani nimi *Pala palalta herneen paloksi* viittaa toisaalta työskentelyprosessini koostumiseen pienistä paloista, ja toisaalta nonsenselle tyypillisiin sanaleikkeihin. Nonsensea kaunokirjallisuuden tyylilajina leimaa vahvasti kielen keskeisyys ja sille onkin ominaista lähteä ensisijaisesti liikkeelle muodosta. Itseäni viehättää suuresti myös nonsensen nurinkurinen maailma, jossa merkitykset syntyvät usein absurdeista yhdistelmistä. Palaan nonsensen määritelmään ja piirteisiin myöhemmin tutkielmassani.

Prosessinomaisen työskentelyn takia tutkimuskysymykseni olivat lähtökohtaisesti melko avoimia ja tarkentuivat oikeastaan vasta tutkielmaa kirjoittaessani. Lähdin liikkeelle siitä ajatuksesta, että haluan kerätä itselleni materiaalia lorukirjan toteuttamiseen ja tutkia samalla prosessia jonka käyn läpi kirjan ideoinnin aikana. Vähitellen tutkimuskysymykset tarkentuivat ja tärkeimmiksi tutkimuskysymyksiksi muodostuivat:

Mitä minä löysin matkallani nonsensen maailmassa?

Minkälaiset asiat tukivat prosessiani ja veivät ideointia eteenpäin?

Mistä syntyy se etsimisen ja löytämisen ilo, jonka koen tärkeänä ajatelllessani omaa prosessiani?

Kuinka nonsenselle tyypillinen leikittely vertautuu ideointiprosessiini vaiheisiin ja merkitysten löytämiseen?

Herra Pii Poo
Herra Pii Poo
oli taikuri.
Hän huusi: hii hoo!
ja maata polkaisi
ja taikoi:
rusinoita
mansikoita
omenoita
perunoita
porkkanoita
prinsessoita
makkarointa,

siis
herra Pii Poo
oli noita.

Kerran
herra Pii Poo
kulki Espalla.
Hän huusi: hii hoo!
ja maata polkaisi
ja sitten vespalla
hän ajeli.

Se oli herra Pii Poon
suuri erehdys.

Näes, noidan mahti
ei pysty koneisiin
ei moottoriin
ei mutteriin
ei polkimiin
ei vaihteisiin
ei kytkimiin

kerta kaikkiaan:
koneella on koneen tahti.
No niin,
herra Pii Poo
ajoi asemalle.
Hän huusi: hii hoo!
ja vespaa polkaisi
ja jäi junan alle.

Kuolen,
huusi Pii Poo,
liian aikaisin!
Hän huusi: hii hoo!
ja kuoli myöhemmin.

Kirsi Kunnas, *Tiitiäisen satupuu*

2 Alku

Tässä luvussa käsittelen tutkielmani menetelmiä ja aineistoa, sekä avaan hieman käyttämäni lähdekirjallisuutta. Syvennyn tarkemmin lastenkirjan ja kuvakirjan määritelmiin, ja peilaan ajatuksiani omasta lorukirjastani lähdekirjallisuuteen. Määrittelen lähdekirjallisuuteni kautta myös hieman tarkemmin käsitettä nonsense, ja syvennän sitä kautta myös omia ajatuksiani nonsensin ja lorukirjani välisistä yhteyksistä.

2.1 Aineisto, lähteet ja tutkimusmenetelmä

Tärkeimpinä lähteinä tutkielmassani toimivat Kai Mikkosen (2005) kirja *Kuva ja sana* sekä Maria Laakson (2014) väitöskirja *Nonsensesta parodi-
aan, ironiasta kielipeleihin*. Mikkonen käsittelee kirjassaan kuvan ja sanan
suhdetta monesta eri näkökulmasta ja Laakso avaa nonsensea kattavasti
käsitellessään Kari Hotakaisen kolmea lastenkirjaa. Näiden lisäksi käy-
tän myös muita lähteitä jotka käsittelevät lastenkirjallisuutta, kuvitusta ja
nonsensea. Kaunokirjallisina lähteinä toimivat omat lapsuuden suosikkini,
joista tärkeimpinä on syytä mainita Lewis Carrollin *Liisan seikkailut ihme-
maailmassa* ja Kirsi Kunnaksen lorukirja *Tiitiäisen satupuu*. Lähteet olen
valinnut melko intuitiivisesti, poimien sellaisia tekstejä, jotka ovat puhu-
telleet itseäni oman lorukirjani ideointia ajatellen.

Tutkielmani perustuu subjektiiviseen kokemukseen ideointiprosessista.
Menetelminä tutkielmassani olen käyttänyt muistelemista ja kirjoittamalla
ymmärtämistä jotka toisaalta saavat vaikutteita myös taiteellisesta toimin-
nasta. Juha Varton (2001) ajatukset kuvaavat mielestäni melko osuvasti
myös omaa työskentelyprosessiani:

*”Taiteellisessa toiminnassa ja tutkimisessa havaitsee säännöllisesti, kuinka
yhä uudelleen tapahtuva palaaminen takaisin alkuperäiseen kokemukseen –
muistellen, palaten paikalle, kuvitellussa ympäri katsominen ja paikan pääl-
lä kiertäminen – joka kerran tuo uutta siihen, minkä jo oli tulkinut.”* (Varto,
2001, 55)

Tutkielmani lähestyy laadullista sisällön analyysiä, ja siinä voidaan nähdä
piirteitä myös autoetnografisesta tutkimuksesta. Olen halunnut edetä ide-
ointiprosessin johdattelemana, enkä sen takia ole ennalta määritellyt itsel-
leni muita ehtoja kuin työpäiväkirjan pitämisen. Jälkikäteen koen tällaisen
lähestymisen tukeneen sekä ideointiprosessin että tutkielman kirjoitta-
misen etenemistä, koska se on antanut minulle mahdollisuuden lähestyä
aiheittani mahdollisimman laajasti ja avoimesti.

Aineistona tutkielmassani toimivat kirjoittamani työpäiväkirja sekä omat
muistoni. Työpäiväkirjaa pidin välillä 8. tammikuuta – 28. helmikuuta. Kir-
joitin siihen ajatuksiani, joita heräsi lukiessani erilaisia nonsensea, kuvit-
tamista ja lastenkirjoja koskevia tekstejä, sekä ajatuksiani, joita käsittelin,
kun koitin ideoida omaa lorukirjaani ja sen tekstejä ja kuvituksia. Peilaan
aineistoani käyttämäni lähdemateriaaliin, ja käsittelen aiheittani ensisijai-
sesti kuvittaja-kirjoittajan näkökulmasta. Tutkielmani keskiössä on loru-
kirjan ideoimisen prosessi, jota yritän avata kertomalla mahdollisimman
tarkasti ajatuskuluista joita olen ideointiprosessin aikana käynyt läpi.

2.2 Lastenkirjoista ja kuvakirjoista

Lastenkirjoille on vaikea löytää tarkkaa määritelmää. Laakso (2014, 42) määrittelee tutkimuksessaan lastenkirjallisuuden Peter Huntin sanoin seuraavasti: ”Lastenkirjallisuus on varsin kummallinen luokitus, kaoottinen kokoelma tekstejä, joilla ei ole keskenään mitään muuta tekemistä kuin jonkinlainen määrittelemätön suhde lapsiin.” (Hunt 1991, 48, suom. M.L.)

Parhaimmat lastenkirjat ovat moniulotteisia. Ne jaksavat riemastuttaa kerta kerran jälkeen, ja niillä on annettavaa meille kaikille iästä riippumatta (Carpelan 1990, 18). Liisan seikkailut (Carroll 1958) ihmetyttivät ja ihasuttivat minua kun olin pieni, vähän vanhempana löysin niistä aivan toisenlaisen maailman ja vielä tätä tutkielmaa tehdessäni olen löytänyt Carrollin teksteistä uusia mielenkiintoisia merkityksiä. Ilpo Tiihosen runoihin tutustuin vasta teini-ikäisenä, mutta hänen lennokkaat lorunsa olisivat varmasti huvittaneet ääneen luettuina myös lapsena. Niin lastenkirjoissa kuin muissakin kirjoissa pidänkin yhtenä tärkeimmistä ominaisuuksista mahdollisuutta monitulkintaisuuteen ja sitä, että niihin voi palata yhä uudestaan ja joka kerralla tehdä niistä uusia tulkintoja.

Kuvakirja käsitteenä on melko laaja, ja sitä on määritelty monin eri tavoin. Mikkosen (2005) mukaan kuvakirjaksi voidaan määritellä teos, jossa teksti ja kuva ovat selkeässä vuorovaikutuksessa keskenään ja jossa kuvat ovat myös sisällöllisesti tärkeässä asemassa. Kuvakirja asettuu hänen mukaan-

Monkerias

Jo koitti kuumon aika, ja viukkaat puhvenet
päinillä harpitellen kieruloivat,
haipeloina seisoksivat varakuhvenet,
ja öksyt muovut kaikki hinkuroivat.

Varo, poikaseni, varo Monkeriasta,
sen napsuvia leukoja ja kättä kynterää.
Jukjukilintua väistä, ja kauas kavahda
kun Panttareisku kohti hörmäjää.

Poika otti aseensa käteen, miekan jänkkyisän,
ja etsi metsän huumuloista vihollistansa.
Pompompuu soi varjoa ja levon hetkevän,
hän viipyi siinä aatoksissansa.

Seisoi poika siinä jumot mietteet mielessään,
kun yllättikin Monkerias tulisilmäinen!
Sen vuuhkaus soi kimeänä mersään melkeään,
se porlottaen ryntää kohti tanner tämisten!

Yks kaks! Yks kaks! Yhä puolikkaammaks
leikkoi jänkkyisä rauta, niks eli naks!
On päätön, kuolias koko Monkerias,
käy poika kotiin kunkkuilen, kainalossa pää.

”Monkerias surman suussa! Poikani, sen teit!
Paisteikasa poika, sua syleilen!
Oi kirluntaipäivä! Luroo ja lurei!”
näin mykerteli isä iloiten.

Jo koitti kuumon aika, ja viukkaat puhvenet
päinillä harpitellen kieruloivat,
haipeloina seisoksivat varakuhvenet,
ja öksyt muovut kaikki hinkuroivat.

Lewis Carroll, *Alice Peilintakamaassa* (suom. Alice Martin)

sa johonkin kuvataiteen ja kirjallisuuden rajalle. Kuvakirjaa kokonaisuutena on tutkittu varsin vähän, ja tutkimukset ovat yleensä keskittyneet tutkimaan joko tekstiä tai kuvaa itsenäisesti jättäen toisen elementin tutkimisen lähinnä reunahuomautuksiksi. (Mikkonen 2005, 329.)

Kuvien merkitys kuvakirjassa on siis ilmeinen, eikä niitä voida jättää pois sisällön siitä kärsimättä. Kuvakirjaa luetaan usein lapselle ääneen, mutta mielestäni sen tulisi toimia myös pelkkien kuvien kautta, koska uskon, että lapset selailevat kirjoja paljon ilman ääneen lukijaa. Koen, että kuvien avulla on mahdollista sekä syventää ja tarkentaa tekstin kertomaa tarinaa, että toisaalta myös kyseenalaistaa sitä. Mielestäni katsojan tulisi kuitenkin saada kuvista irti jotakin myös ilman tekstiä. On tärkeää tiedostaa, että lapset nauttivat tutuista tarinoista ja että osa kuvakirjan viehätyksestä liittyykin juuri siihen, että kirjan äärelle voidaan palata yhä uudelleen ja uudelleen (Laukka 1997, 63).

Kuvakirjojen tekijät miettivät paljon omaa rooliansa vaikutteiden antajana. Kuvakirja, niin kuin mikä tahansa muukin kirja, muokkaa toki lapsen maailmankuvaa. Lapsi oppii ympäristöstään koko ajan, eikä ku-

vakirjankaan rooli tällöin voi olla täysin neutraali (Laukka 1997, 65). Muun muassa Markus Majaluoma (2001) pohtii kirjoituksessaan *Lastenkirjoja... kenelle ja miksi?* omaa rooliaan kuvakirjan tekijänä ja vaikutteiden antajana. Majaluoma kertoo arvostavansa lastenkirjoja todella paljon ja pohtii, kuinka suuri merkitys onkaan sillä pienellä hetkellä, jonka lapsi viettää kuvakirjan äärellä. (Majaluoma 2001, 24.) Lastenkirjojen kohdalla puhutaankin usein niiden merkityksestä kasvattajana ja vaikutteiden antajana. Itse tahtoisin nähdä kuvakirjan roolin nimenomaan kysymyksien, tunteiden ja ajatusten herättäjänä, en niinkään oikeiden mallien ja vastausten antajana. Kuvassa lähes kaikki on mahdollista, ja koen, että juuri siinä on sen voima mielikuvituksen herättelijänä.

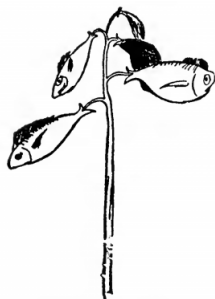

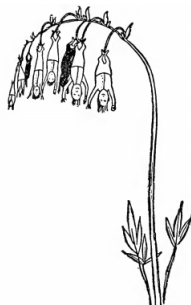
Bottlephorkia Spoonifolia.

Phattfacia Stupenda.

Fishia Marina.

Manypeeplia Upsidownia.

2.3 Nonsensesta

Nonsense on kirjallisuuden tyyliä, jonka juuret ovat 1700-luvun englantilaisessa *nursery rhymes* -perinteessä (lastenkamarirunous). Nonsense leikkii kielellä ja merkityksillä usein kyseenalaistaen ja alleviivaten vallitsevia sääntöjä ja normeja. Nonsense on nurinkurisuutta ja järjettömyyttä, kaipuuta pois liiasta rationaalisuudesta.

Nonsensen ehkä tunnetuimpia edustajia ovat Lewis Carroll ja Edward Lear. Carrollin Liisa ja hänen seikkailunsa nurinkurisissa maailmoissa ovat varmasti melkein kaikille tuttuja. Liisan seikkailuista on tehty lukemattomia versioita niin valkokankaalle kuin teatteriinkin. Lear ei ehkä ole suurelle yleisölle niin tuttu kuin Carroll, mutta hänen lorunsa mainitaan usein nonsensen ensimmäisinä edustajina. Suomenkieliseen lastenkirjallisuuteen nonsense rantautui kunnolla vasta 1950-luvulla.

Nonsensen määrittely vaihtelee hieman eri lähteissä, mutta esimerkiksi Laakso nostaa väitöskirjassaan esiin, että useimpia määritelmiä yhdistää ”kielen keskeisyys” (2014, 63). Kärjistetysti voitaisiin sanoa, että nonsense-tekstit eivät käytä kieltä välineenä, vaan ennemminkin lähtökohtana. Teksti lähtee liikkeelle muodosta, ja merkitykset syntyvät vasta sen jälkeen. Erilaiset kielipelit, esimerkiksi alku- ja loppusoinnuilla leikkiminen ja toistot tuovat tekstiin leikkisyyttä. Hyvä esimerkki nonsensen kielikeskeisyydestä ovat sanataskut eli kontaminaatiot. Kontaminaatiot tarkoittavat kahden tai useamman sanan yhdistämistä niin, että niistä syntyy uusi

sana. Esimerkkinä sanataskusta voidaan mainita vaikka sana spork, joka koostuu englanninkielisistä sanoista spoon ja fork. Suomenkielinen vastine sanalle on luha, joka on muodostettu sanoista lusikka ja haarukka. Tällaiset yhdistelmäsanat tuntuvat usein järjettömiltä, ja nonsensessa niiden merkitys jää usein lukijan muodostettavaksi. Kaunokirjallisessa nonsensessa kielen merkitys korostuu ja lähteminen muodosta saa usein aikaan kummallisia merkityssuhteita ja nonsenselle tyypillistä nurinkurisuutta ja järjettömyyttä.

Itselleni tärkeitä nonsensen edustajia ovat jo mainitun Carrollin lisäksi Roald Dahl sekä suomalaisista kirjailijoista Kirsi Kunnas ja Ilpo Tiihonen. Dahlin *Kuka pelkää noitia* valloitti minut huumorillaan ja nokkeluudellaan, ja Tiihosen runoihin tutustuttuani olen lukenut niitä aina uudelleen ja uudelleen. Myös Hannu Mäkelä edustaa väljästi suomalaista nonsensekirjallisuutta ja on kuulunut vahvasti omaan lapsuuteeni. Mäkelän Herra Huu vieraili pitkästä aikaa uudestaan elämässäni hieman ennen joulua, kun ostin kummilapselleni juhlapainoksen kirjasta joululahjaksi. Erehdyin avaamaan kirjan ennen sen paketoitua, ja luettuani muutaman ensimmäisen sivun en olisi tahtonut päästää kirjasta irti ollenkaan.

Laakso (2014) nojaa nonsensen määritelmässään vahvasti Wim Tiggessiin, joka jakaa nonsensen omissa määritelmässään viiteen nonsenselle ominaiseen piirteeseen: läsnä- ja poissaolon väliseen purkautumattomaan jännitteeseen, pyrkimykseen tunteiden neutralisointiin tekstissä, leikillisyyteen tai pelimäisyyteen, nurinkurisuuteen sekä jo edellä mainittuun kielen keskeisyyteen. Jokaista piirrettä leimaa jollain tavoin paradoksisuus tai ääripäiden välillä tasapainoileminen. Vaikeimmin määriteltävä, ja Tiggesin mukaan tärkein ominaispiirre on Laakson ensiksi mainitsema läsnä- ja poissaolon välinen purkautumaton jännite. Tällä tarkoitetaan nonsenselle tyypillistä tapaa leikkiä merkityksien rakentumisella, niiden samanaikaisella läsnä- ja poissaololla. Toisella piirteellä, tunteiden neutralisoinnilla, Tigges viittaa nonsensen tapaan olla ilmaisematta tekijän tai yhteisön tunteja. Nonsensessa tärkeimmässä osassa ovat henkilöt ja asiat sellaisinaan sekä kieli ja absurdit tapahtumat. Nonsensen leikillisyydestä puhuttaessa Tigges painottaa, että vaikka nonsense saattaa vaikuttaa järjettömältä, ei sen pelimäisyys ole liioin peliä täysin ilman sääntöjä, tai peliä tiukkojen sääntöjen mukaan, vaan että nonsensen säännöt tulevat tekstin sisältä, ja niitä noudatetaan välillä hyvinkin tiukasti, ja toisaalta välillä ne taas saatetaan täysin hylätä. Kuten merkityksen läsnä- ja poissaolo, myös säännöt ja säännöttömyys ovat nonsensessa läsnä samanaikaisesti. Neljännellä piirteellä, nurinkurisuudella, Tigges viittaa nonsenselle tyypilliseen tapaan kääntää asiat pääläelleen. Nonsense pelaa usein esimerkiksi peilikuvilla, ajallisella käänteisyydellä ja erilaisten roolien kääntämisellä. Viides, ja viimeinen Tiggesin mainitsema nonsensen perustavalaatuinen

ominaisuus, vahva sitoutuminen kieleen, voidaan Laakson mukaan tiivistää siihen, että ”nonsense-tekstissä kieli luo maailman pikemmin kuin heijastaa sitä”. (Laakso, 2014, 65.) Tiggesin määrittelemät viisi ominaisuutta ovat kenties hankalia ymmärtää määritelmien avulla, mutta tulevat selvästi näkyviin ja ymmärrettäviksi mitä enemmän nonsenseen tyyliä tutustuu.

Itseäni kiehtoo nonsensessa nimenomaan kielellä pelaaminen ja ajatus siitä, että jostakin näennäisesti absurdista voi löytyä yllättäviä sisältöjä. Tämä yhdistyy mielestäni hyvin ajatukseen kuvakirjan monimerkityksisyydestä ja kuvakirja tuntuukin siksi sopivalta muodolta nimenomaan nonsenselle. Näkisin, että nämä kaksi tukevat toisiaan monitulkintaisuuden tavoittelussa.

2.4 Väreistä ja matkasta

Avaan seuraavassa hieman tarkemmin teemojen ja ajatusten linkittymistä yhteen, ja sitä, mitä ne merkitsevät minulle ja kuinka tulevan lorukirjan teemat ovat valikoituneet. Tutkielmaani leimaava subjektiivisuus on tässäkin vahvasti läsnä ja ajatukseni liittyvät pitkälti omiin kokemuksiini ja mielikuviini. Käytän lähdekirjallisuutta tukemaan omia pohdintojani omasta luovasta prosessistani.

Kuten nonsense, myös värit ovat kiehtoneet minua lapsesta asti. Varsinaisia värityskirjoja en muista omistaneeni, mutta vanhojen satukirjojen kuvitukset toimivat minulle samaan tapaan. Niiden mustavalkoiset viivapiirroksiset (ks. esim. Carroll 1958) olivat paljon mielenkiintoisempia kuin ”perinteisten” värityskirjojen hieman yksinkertaisemmat kuvat. Muistan nauttineeni suunnattomasti kuvien värittämisestä, ja vaikka kirjat olivat äitini vanhoja ja varmasti hänelle rakkaita, en muista, että hän olisi ikinä kieltänyt minua värittämästä niiden kuvia. Itse asiassa minulla on sellainen mielikuva, että äitini olisi värittänyt kuvia kanssani.

Vaikka muistikuvieni mukaan minulle tärkeimpien nonsense-lastenkirjojen kuvitukset olivat mustavalkoisia, liitän silti nonsensin ja värit vahvasti yhteen. Värit ovat subjektiivisia, eikä kukaan voi varmasti sanoa, näkeekö keltaisen samalla tavalla kuin joku muu. Myös nonsenseen liittyy tietty tulkinnanvapaus ja subjektiivisuus. Pohtiessani värien merkitystä lorukirjasani olen kirjoittanut työpäiväkirjaani seuraavasti:

”Värit kokemuksena. Järjettömyys. Sanat tarkoittavat jotakin, yhteinen kieli on tärkeää kommunikoinnin kannalta, mutta kun puhut puusta, näetkö mielessäsi saman puun kuin minä.”

Väreillä voidaan pelata ja leikitellä samaan tapaan kuin kielellä nonsensissa. Tämä on ajatus, joka toistuu pohtiessani lorukirjaani ja peilautuu esimerkiksi ajatukseen nonsensin pyrkimyksestä tietynlaiseen kapinaan sääntöjä vastaan. Vaikka Laakso (2014, 61) väitöskirjassaan kyseenalaistaa sen, onko lastenkulttuurissa nykyisellään mitään hallitsevaa ”vakavaa traditiota”, jota vastustamaan nonsense voisi absurdiudellaan ja sääntöjen rikkomisella nousta, koen mielenkiintoisena ajatuksen kyseenalaistaa totutut säännöt esimerkiksi värien käytössä. Mielikuvitusta ja luovuttaa korostetaan lasten kuvien tekemisessä koko ajan enemmän, mutta itseäni häiritsee esimerkiksi aikuisten tarve kertoa lapsille, ettei nurmikko mitenkään voi olla punainen, vaan että se on kuvattava vihreänä. Tällaiseen kapinaan totuttuja ajatuksia vastaan nonsense tarjoaa mielestäni oivan välineen, ja toisaalta väreillä on myös mahdollisuus korostaa nonsenselle tyypillistä järjettömyyttä. Yhdistämällä värit ja nonsensin onnistun toivottavasti sekä luomaan kirjaani kapinointia aikuisten rationaalista maailmaa vastaan, että lisäämään absurdiutta ja leikillisyyttä myös tekstin ja kuvan suhteisiin. Minun lorukirjassani ei ole oikean tai väärän värisiä asioita.

Matka on yleinen aihe lastenkirjoissa. Lähdetään etsimään jotakin kadotettua tai kaivattua ja vaarojen ja erilaisten vastoinikäymisten kautta halettu lopuksi löydetään ja palataan takaisin turvalliseen kotiin. Tällaisissa tarinoissa päähenkilö kasvaa ja kypsyy tavoitellessaan päämäärää. (ks. esim. Laukka 1997, 61 ja Ylimartimo 2005, 27.) Myös Laakso puhuu non-

senselle tyypillisistä henkilöhahmoista, jotka tarinan aikana käyvät läpi erilaisia muutoksia ja ikään kuin häilyvät identiteettinsä rajoilla (Laakso 2014, 214). Liisa esimerkiksi kokee Ihmemaassa konkreettisia muutoksia kasvaessaan ja kutistuessaan tarinan aikana useasti (ks. esim. Carroll 1958, 14, 34, ja 52). Näitä matkan ja muutoksen teemoja haluaisin omassa lorukirjassani kuljettaa mukana.

Matka toimii myös metaforana oman prosessini kuvauksessa. Olen yrittänyt löytää oman lorukirjani, kasvanut ja kutistunut sitä etsiessäni ja kulkenut omat irrationaaliset reittini nonsensin maailmassa. Vaikka matka vertauskuvana onkin ehkä kulunut eivätkä metaforat oikeastaan kuulu nonsenseen, ajattelen tämän tutkielman jotenkin toimivan omana karttanani. Voin palata siihen uudestaan ja yrittää nähdä ne säännöt, jotka olen omaan prosessiini tietoisesti tai alitajuisesti luonut. Lopulta, kun tunnen karttani tarpeeksi hyvin, uskallan jättää sen pöydälle ja lähteä etsimään polkuja, joita kartallani ei vielä näy. Vasta sitten alkaa varsinainen tekeminen.

3 Keskikohta

Tässä luvussa tarkoituksenani on yrittää avata niitä pieniä palasia joita lorukirjaa ideoidessani keräsin, ja sanallistaa oivalluksia joita koin. Ideointiprosessi näyttäytyy minulle näin jälkikäteen ikään kuin palapelin kokoamisena. Luin, kuuntelin, katselin ja yritin olla avoinna. Ajatukset lorukirjasta olivat läsnä koko ajan, ainakin alitajunnan tasolla, ja huomasin yhdisteleväni oikeastaan kaikkia kokemiani asioita niihin. Kuljetan tässä luvussa vahvasti mukana niin työpäiväkirjamerkintöjä, kuin omia muistojanikin ja peilaan niitä lukemaani lähdekirjallisuuteen.

3.1 Toisto ja leikki

Koen myös kiinnostavana ajatuksen siitä että nonsense on tietyn tyyppistä tajunnanvirtaa samoin kuin oma prosessini ja miksei toisaalta myös oppiminen. Kaikkia yhdistää ajatus siitä, että merkitykset syntyvät yhdistelemällä pienempiä palasia. Hokemat ja toisto ovat tärkeässä osassa. Pienistä paloista muodostuu uusia kokonaisuuksia. Kaikkiin myös liittyy henkilökohtaisuus, jokainen luo omat merkityksensä ja se mikä toimii toisella, ei välttämättä toimi jollakulla muulla. (Työpäiväkirja)

Toisto ja leikki ovat tyypillisiä piirteitä nonsenselle ja näkyvät kirjallisessa nonsensessä ja loruissa yleisimmin nimenomaan kielellisissä valinnoissa. Omassa lorukirjassani toivon pystyväni sisällyttämään toiston ja leikin elementtejä myös kuviin ja sitä kautta kokonaisuuteen. Vaikka leikki ei aina itsestään selvästi ole kuulunut lapsuuteen, on sen merkitystä lapsen kehityksen kannalta varsinkin viime vuosikymmeninä korostettu paljon. Leikki muokkaa lapsen maailmaa ja sen avulla lapsi käsittelee myös reaali maailmassa kohtaamiaan asioita. Timo Jantunen (1997, 18) rinnastaa sadun ja leikin toisiinsa ja näkee niiden merkityksen kuvittelun harjoittajana. Hänen mukaansa leikin avulla lapsi kehittää kykyään kuvitella ja samalla myös ongelmanratkaisukykyään.

Toistolla ja leikillä on tärkeä osa omassa prosessissani ja toisaalta oppimisessa ylipäätään. Mika Karhu (2014) käsitteli tätä aihetta luennollaan puhuessaan ihmisen erityisominaisuuksista joihin kuuluvat muuntelu ja toisto osana oppimista. Harjoittelu, asioiden toisto, mieleen palauttaminen, yhdistely ja muuntelu ovat nimenomaan ihmiselle ominaisia ja mahdollistavat oppimisen, johon kuuluu olennaisesti myös ihmisen kyky jakaa asioita kielellisesti eteenpäin. (Karhu 2014.)

Laakson (2014, 92-93) mukaan kielellä leikitellessään nonsense tavallaan hajottaa kieltä paloiksi, ja näin tehdessään se pyrkii osoittamaan aukkoja kielen sisällä. Kieli ei koskaan ole tulkinnasta riippumatonta, ja sen säännöt ovat aina jonkun luomia eivätkä siksi koskaan voi saavuttaa täydellistä yksiselitteisyyttä. ”Juuri kielen alueella nonsensen voidaan usein nähdä käsittelevän mielettömyyden ja järjettömyyden teemoja.” (Laakso 2014, 92.) Kieli voidaan pilkkoa osiin ja uusista osista voidaan koota jälleen uudenlaisia merkityksiä tai toisaalta hölynpölyltä vaikuttavia sanaleikkejä. Laakso (2014, 26) mainitsee esimerkkeinä kielipeleistä muun muassa alku-, loppu- ja sisäsointuisuuden, väärinkirjoittamisen, sanojen moni-

merkityksisyyden tietoisien hyödyntämisen sekä metaforien käyttämisen kirjaimellisessa merkityksessä.

Lorukirjassani tahtoisin, että kielen lisäksi leikki ja toisto näkyisivät myös kuvituksissa. Kollaasit ja asioiden näennäisesti satunnainen yhdisteleminen ovat keinoja, joilla uskon saavani leikillisyyden ja toiston elementit näkyviin kuvissa. Minua kiehtoo myös valtavasti metaforien kirjaimellinen tulkitseminen ja sen mahdollisuudet kuvitusta silmällä pitäen. Jo pelkääntään tekstillä on mahdollista osoittaa metaforien sopimuksenvaraisuus. Mitä tapahtuu, jos metafora käännetään kirjaimellisesti kuvaksi? Uskon, että tällaisilla valinnoilla on mahdollista vahvistaa nonsensisyiden näkymistä kuvissa ja ohjailla ja kannustaa katsoja-lukijaa tekemään omia tulkintojaan.

Metaforien konkretisoituminen on yksi nonsensen nurinkääntämisen muodoista. Kuten kielipelit, myös nurinkääntäminen on yksi tapa osoittaa, kuinka kulttuurimme ja kielemme perustuu hyvin pitkälti sääntöihin ja sopimuksiin (Laakso 2014, 68). Nonsense pyrkii kääntämään nämä säännöt ja sopimukset nurin seuraten kuitenkin omaa, sisäistä logiikkaansa. Itse olen löytänyt nonsensen leikkisästä kielipelien ja nurinkääntöjen maailmasta paljon ja uskon, että se on yksi syy, miksi nonsense edelleen kiehtoo minua. Haluaisin omalla lorukirjallani välittää samoja riemastuksen, yllätyksen ja ihastumisen tunteita, joita olen itse lukiessani saanut.

3.2 Kollaasit ja (piilotetut) merkitykset

Olennaista tulkinnassa on se, mitä itse heijastan siihen. Jollain aasinsillalla (onko aasinsilta eri näköinen kuin jäniksen?) löysin itseäni taas miettimästä niitä värejä ja kuvioita. Että niistä voisi löytää merkityksiä, mutta niiden merkitykset ovat jokaiselle omanlaisiaan. Taaskaan en osaa kunnolla sanallistaa, mutta jotenkin kyse on tulkinnosta ja ajatusprosesseista niiden takana. (Työpäiväkirja)

Matkan lisäksi voisin käyttää myös kollaasia oman prosessini metaforana. Olen kerännyt tiedon palasia ja yhdistellyt niitä sitten uudeksi kokonaisuudeksi, josta toivottavasti syntyy kokonainen lorukirja. Yhdistelyt eivät ehkä ole kovin loogisia, mutta kokonaisuus on jotakin, mikä luo itselleni uusia ajatuksia. Yhdistän ajatuksen kollaasista vahvasti sekä nonsensseen että kuvakirjaan. Nonsensselle tyypillisesti myös kollaasissa muodolla on usein suuri merkitys. Paloilla leikitään, niitä yhdistellään, ja niistä syntyy kokonaisuus, jonka tulkinta on paljolti kiinni katsojasta. Esimerkiksi aiemmin mainitsemiani sanataskuja voitaisiin ajatella kielellisinä kollaaseina. Kollaaseissa rakennetaan uusia kokonaisuuksia yhdistelemällä kuvia ja sanataskuissa uusia merkityksiä syntyy yhdistämällä osia useammasta sanasta. Molemmissa tapauksissa on usein kyse aiemmin toisiinsa liittymättömien asioiden yhdistämisestä niin, että lopputulos on jotain täysin uutta.

Sama ajatus liittyy myös kuvakirjan tapaan yhdistää kuvaa ja tekstiä: kuva ja teksti ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa ja ikään kuin aktivoivat toinen

toisiaan kuljettaen samalla toimintaa ja tulkintaa eteenpäin niin, että lukija pystyy muodostamaan kokonaiskuvan tarinasta (Mikkonen 2005, 74). Kollaasi tekniikkana tuntuu siis perustellulta valinnalta omaan lorukirjaani. Sen lisäksi, että se tuntuu itselleni luontaiselta tavalta tehdä kuvia, se tukee mielestäni ajatusta nonsenssisestä maailmasta. Haluan lähestyä kuvia muodon ja värien kautta ja toivon, että eri elementtejä yhdistelemällä pystyn rakentamaan kuvien sisälle tiettyä ristiriitaisuutta ja mahdollisuuksia monitulkintaisuuteen.

Tekniikkana kollaasi avaa mielestäni lukija-katsojalle uusia mahdollisuuksia tehdä omat tulkintansa. Lorukirjaa ideoidessani olen monta kertaa saanut suurta mielihyvää, kun asiat ovat jostain syystä yhdistyneet ajatuksissani niin, että niiden merkitys on syventynyt tai olen löytänyt ajatteluuni kokonaan uuden näkökulman. Muistelllessani lapsuudenkokemuksiani pystyn löytämään saman riemun myös sieltä. Lapsuuttani katsoessani kutsuisin sitä ehkä löytämisen riemuksi, nykyisin sitä kai voisi

sanoa jonkinlaiseksi ahaa-elämykseksi. Joka tapauksessa tunne liittyy siihen mielihyvään, kun palaset alkavat pikkuhiljaa löytää oman paikkansa. Prosessipäiväkirjassani kuvailen tunnetta muun muassa seuraavasti:

"Jossain vaiheessa tulee se hetki kun ajatukset kirkastuvat ja selkenevät. Vaikka totta kai sen jälkeen tulee vielä monia kaaoksia ja umpikujia. Mutta nämä ovat niitä parhaita hetkiä; kun tuntee että jokin harppaa eteenpäin." (Työpäiväkirja)

Usein tällaisten harppausten taustalla saattaa olla pitkäkin ajatusketju, ja ne ovat saattaneet vaatia pitkään jatkunutta palasten keräämistä ja tuloksetonta yhdistelyä. Sitten yhtäkkiä, jokin pieni asia saattaa laukaista jotain ja tuntuu, että asiat hyppäävät omille paikoilleen. Uskon, että nämä hetket motivoivat taas jatkamaan eteenpäin. Lapsuudessani tällaiset hetket liittyivät vahvasti myös kuvien katselemiseen ja kirjojen lukemiseen ja edelleen nautin löytäessäni kuvasta tai kirjasta sinne piilotettuja merkityksiä. Uskon, että sama halu yrittää ymmärtää ja löytää vihjeiden kautta vastauksia, on syynä siihen, että olen aina lukenut mielelläni myös salapoliisitarinoita. Lapsena viehätökseni mysteereihin näkyi myös leikeissä, joissa usein tapahtui jotakin selittämätöntä joka täytyi ratkaista. On hienoa tuntea löytävänsä jotakin ainutlaatuista. Löytämisen ilo on asia, jonka tahtoisin mahdollistaa myös lukijalleni loru-kirjani kautta.

Kuvittaja Virpi Talvitie (2005) puhuu tekstissä *Jaettu lammas* omista kokemuksistaan kuvittajana ja siitä, että vaikka kuvittaja lataisi kuvansa täyteen kaikenlaisia symboleja ja vertauskuvia, ei hän ikinä voi olettaa kuvan katsojan löytävän niitä kaikkia, eikä se oikeastaan ole tarkoituksaan.

Hänen mukaansa tarkoituksena on ennemminkin tarjota lukija-katsojalle mahdollisuus noukkia kuvasta itselleen sillä hetkellä olennaiset ja tärkeitä tuntuvat asiat. (Tapola ja Talvitie 2005, 79.) Tulkinnat muodostuvat joka tapauksessa aina vastaanottajassa, ja vaikka tekijä voi ladata teokseensa omat tulkintansa, ei hän koskaan voi olla varma siitä, kuinka ne otetaan vastaan. Jokaisella vastaanottajalla on oma henkilökohtainen historiansa, jonka kautta hän muodostaa omat tulkintansa (Mikkonen 2014, 68). Minä näen monitulkintaisuuden mahdollisuutena.

3.3 Sana ja kuva

Alkoi kutkuttamaan ajatus siitä, että alkaisin työstämään kuvia ensin, ja vasta sen jälkeen yrittäisin löytää sanoja. Onnistuisikohan se? Jotenkin se sopisi ajatukseen nonsensin nurinkurisesta maailmasta... (Työpäiväkirja)

Koska kyse on kuvakirjasta, on myös kuvan ja sanan suhdetta syytä pohdita tarkemmin. Mikkonen pohtii kirjassaan *Kuva ja sana* (2005) kuvan ja sanan suhdetta monelta eri kannalta. Hänen ajatuksensa ovatkin antaneet minulle ideointiprosessin aikana paljon.

Jossain vaiheessa löysin itseni päiväkirjan kuvauksen mukaisesti pohtimasta vaihtoehtoa aloittaa kirjan tekeminen kuvista. Ajatus jäi itse asiassa hyvin pitkäksi aikaa mietityttämään ja kiehtoi minua suunnattomasti. Yritin löytää kirjoja, jotka olisi tehty ”kuvat edellä” tai tekstejä, jotka käsittelevät aihetta, mutta en törmännyt sellaisiin kovin helposti. Tuntui, että lähes poikkeuksetta kun on kyse kuvan pohjalta tehdystä tekstistä, on kyse jonkinlaisesta kuva-analyysistä tai kuvatekstistä, ei koskaan fiktiivisestä tarinasta. Lähimmäksi ideaa kuvalähtöisestä työskentelystä pääsin, kun luin Mikkosen (2005) ajatuksia *ekfrasiksesta*. Ekfrasiksesta on kirjoitettu paljonkin, mutta Mikkonen määrittelee ekfrasiksen seuraavasti: ”Ekfrasis on kuvattua kohdetta koskeva tulkinta, kuvan käännos tekstiksi. Ekfrasis siis tavallaan rakentaa kohteensa uudestaan.” (Mikkonen 2005, 272). Ekfrasikseen liittyy, että se ei varsinaisesti yritä kuvailla alkuperäistä kohdettaan eikä näin ollen

ole määriteltävissä analyysiksi. Kohteen ei myöskään tarvitse välttämättä olla konkreettisesti olemassa, vaan ekfrasiksen kautta voidaan ikään kuin puhua jonkinlaisesta kohteen ”ideasta”. Mikkonen kuvailee ekfrasista retoriseksi ja hermeneuttiseksi toiminnaksi, joka ei varsinaisesti kerro millainen kohde on, vaan keskittyy enemmän siihen, minkälaisia mahdollisuuksia kohteen kuvaamisessa on (Mikkonen 2005, 272). Ekfrasiskaan ei siis täysin vastaa omia ajatuksiani kuvan synnyttämästä fiktiivisestä tekstistä, vaikka pääseekin melko lähelle sitä.

Kuvakirja muotona varmistaa sen, että kuvalla ja tekstillä on aina jokin suhde toisiinsa. Ne eivät ole koskaan toisistaan riippumattomia, vaan niitä luetaan aina yhteydessä toisiinsa riippumatta siitä, kuinka ilmeinen tai outo tämä yhteys on. Kuvan ja tekstin yhteisvaikutelmaan on syytä kiinnittää huomiota, mikäli tahtoo muodostaa teoksesta jonkinlaisen kokonaiskuvan (Laakso 2014, 21). Mikkonen (2005) kiinnittää huomiota ”illustraation” käsitteeseen, joka on peräisin latinankielisestä sanasta *illustratio* ja jota on alun perin käytetty merkitsemään jonkinlaista ”kielellistä selventämistä ja valaisemista” (Mikkonen 2005, 39). Perinteisesti varmasti ajatellaankin, että kuvittaja kuvittaa tiettyjä merkittäviä kohtia tekstissä tehden niistä aina omia tulkintojaan, mutta pysyen kuitenkin varsin uskollisena tekstile. Kuvittajan roolia voidaankin ehkä kuvailla jonkinlaisena havainnollistajana, joka kuvillaan luo tekstiin elementtejä jotka lisäävät lukijan kiinnostusta tekstiin (Ylimartimo 2001, 94).

Mika Launis (2001) puhuu kuvista tarinassa ”lapsen oman aktiivisuuden maisemana” (kursiivi kirjoittajan) ja painottaa kuvituksen merkitystä

vuorovaikutuksen tuottajana ja lapsen oman tulkinnan mahdollistajana (Launis 2001, 69). Toisaalta olen myös kuullut kritisoitavan kuvituksia sillä perusteella, että ne rajoittavat lukijan mielikuvitusta ja ohjailevat liikaa tulkintaa. Itseäni kiehtoo ajatus, että kuvat ja sanat eivät olisi selvässä suhteessa toisiinsa. Nonsensen maailman mukaisesti toivoisin, että omassa lorukirjassani nurinkääntöjen ja metaforien konkretisoitumisen lisäksi kuvissa näkyisi muutenkin absurdius niiden suhteessa tekstiin. Tahtoisin pystyä kannustamaan lukijaa löytämään lorukirjastani yhteyksiä, joita kuva ja teksti eivät varsinaisesti tarjoa tai ainakaan korosta. Tulkinnan suhteen ei ole olemassa oikeita tai väärä vastauksia. Nonsenseen liittyy vahvasti oletus siitä, että aukkojen jättäminen antaa lukijalle tilaa tehdä omat tulkintansa. Ristiriitaisuudet kuvan ja tekstin välillä voivat parhaimmillaan toimia voimana, joka sysää lukija-katsojan käyttämään omaa mielikuvitustaan tavoilla, jotka eivät olisi kenellekään muulle mahdollisia.

Olin siis tietyssä vaiheessa prosessia hyvinkin mieltynyt siihen ajatukseen, että alkaisin tehdä kuvia ensin ja kehittelin tekstiä vasta niiden jälkeen. Pyörittelin ajatusta paljon, ja aloitin jopa kuvien tekemisen. Melko nopeasti kuitenkin totesin, että vaikka ajatus tuntuu kiinnostavalta, en voi onnistua siinä, jos olen itse vastuussa sekä kuvista että loruista. Sanat ohjaavat tekemistäni vaikka kuinka yrittäisin keskittyä ainoastaan kuviin. En pysty irrottamaan näitä kahta toisistaan. Toivoisin lorukirjan olevan eheä kokonaisuus, jossa teksti ja kuva vievät toinen toistaan eteenpäin. Miksi siis yrittäisin tehdessä erottaa niitä toisistaan?

3.4 Paluu lapsuuteen

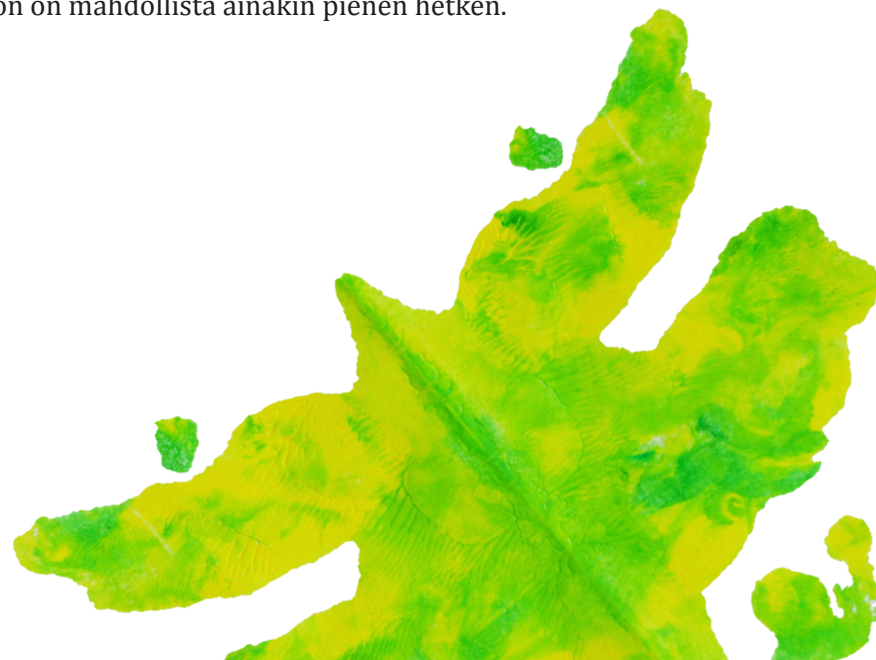
Olen liian aikuinen. Pitäisi päästä lapsen tasolle. Sille tasolle, jolla aurinko voi vallan mainiosti olla vihreä. Sille tasolle, jossa uskoisin oikeasti että aurinko voi olla vihreä, ilman että se olisi tarkoituksenmukaista asioiden sekoittamista. Ilman että se tuntuisi teennäiseltä. Onko se edes mahdollista? Uskoa johonkin, kun tietää (tai luulee tietävänsä), että asiat ovat todellisuudessa toisin. Se on asia jota ihailen lapsien mielikuvituksessa. Heidän on niin helppoa hypätä todellisuudesta kuvitelmaan ja toisinpäin. Mitään rajaa ei ole olemassa. (Työpäiväkirja)

Bo Carpelan (1997) pohtii tekstissään *Rajamaa* aikuisia lasten kirjojen kirjoittajina. Hänen mielestään on tärkeää painottaa sitä, että lastenkirjat ovat pääsääntöisesti aikuisten kirjoittamia. Aikuiset näkevät usein lapsen maailmassa asioita, joita tahtovat siellä nähdä, tai vaihtoehtoisesti sellaisia, joita siellä kasvatustoppaiden mukaan pitäisi olla. Carpelan tekeekin tekstissään selvän eron ”lasten silmin näkemisen” ja kirjailijan lapsenomaisuuden välille. Hänen mukaansa jälkimmäinen on hedelmällisempää, koska löytäessään oman lapsenomaisuutensa kirjailija kykenee tavallaan elämään oman elämänsä lisäksi myös lapsen elämää. (Carpelan 1997, 17.) Lähdekirjallisuutta tarkastellessani totesin, että pohdinta sisäisen lapsen löytämisestä ja omaan lapsuuteen palaamisesta näyttää olevan suhteellisen yleistä, kun puhutaan lapsille kirjoittamisesta. Carpelan kuitenkin muistuttaa, että lastenkirjallisuus on ennen kaikkea ”kirjallisuutta ihmis-

tä ja ihmisille” ja kirjailijan tulisikin muistaa, että yhtä lailla kuin aikuiset, myös lapset osaavat itse etsiä tekstistä sen, mitä he siltä haluavat (Carpelan 2005, 17, 18).

Lapsenomaisuuteni löytäminen tuntuu tärkeältä myös oman lorukirjani kannalta. Kirjailija Katri Tapola (2005) puhuu kyvystä löytää sisältöjä omasta lapsuudestaan. Hänen mukaansa lapsille kirjoittaminen on erityisen jännittävää juuri siksi, että sen kautta kirjailijan on mahdollista palata omaan lapsuuteensa. (Tapola ja Talvitie 2005, 71-72.)

Millä keinoilla olisi mahdollista päästä takaisin lapsuuden irrationaaliseen maailmaan? Miksi se ylipäätään tuntuu niin tärkeältä? Näihin kysymyksiin olen ideointiprosessin aikana yrittänyt vastata, mutta toistaiseksi olen löytänyt ainoastaan pieniä palasia vastauksista. Nuo palaset tuntuvat kuitenkin tärkeiltä lorukirjani edistymisen kannalta, joten toivon, että ne löytävät vielä paikkansa kokonaisuudessa, ja minä löydän maailman, jossa mahdoton on mahdollista ainakin pienen hetken.

3.5 Kaksoisyleisö ja huumori

Että aidoimmillaan ja parhaimmillaan piirtäminen on silloin kun ei yritä miellyttää ketään. Äsken onnistuin yhdistämään tämän ajatuksen myös lapsuuteeni palaamiseen ja sitä kautta myös nonsenseen, mutta ajatus meni niin nopeasti että sitä on vaikeaa sanallistaa. (Työpäiväkirja)

Omiin muistoihini lapsuuteni tärkeimmistä kirjoista liittyy vahvasti myös huumori. Alussa mainitsemani Hanhiemon iloinen lipas –kirja nauratti minua kovasti kun olin lapsi. Huumori onkin itselleni todella tärkeä asia lastenkirjallisuudessa. Koen sen paljon tärkeämpänä kuin esimerkiksi lastenkirjojen opettavaisuuden. Laakson (2014) mukaan huumorin merkitys lastenkirjallisuudessa on koko ajan kasvanut. Aiemmat kasvatukselliset ja opetukselliset päämäärät ovat pikkuhiljaa väistyneet, ja tilalle on tullut huumori lapsilukijoiden houkuttimena ja mielenkiinnon ylläpitäjänä. (Laakso 2014, 8.) Nonsenseen Laakso yhdistää huumorin myös vallankumouksellisuuden kautta. Hänen mukaansa nonsensessa huumori liittyy usein nimenomaan sääntöjen ja logiikan vastustamiseen (Laakso 2014, 102). Huumori ja nauraminen ovat tärkeitä omaa lorukirjaani ajatellen. Toivon pystyväni välittämään jotain, joka saa lukija-katsojan nauramaan. Kaikkein parasta olisi, että myös ääneen lukeva aikuinen voisi nauraa lapsen kanssa.

Mikkonen (2005) puhuu kirjassaan kuvan ja sanan suhteiden luomasta ironiasta. Hänen mukaansa tekstin ja kuvan vastakohtaisuudella on mahdollista luoda kokonaisuuksia, jotka puhuttelevat sekä aikuista että lasta. (Mikkonen 2005, 326.) Laakso (2014) käyttää tällaisesta termiä kaksoispuhuttelevuus. Hänen mukaansa kaksoispuhutteleva teksti käyttää hyväkseen eri ikäisten erilaista tietoa maailmasta ja pystyy sitä hyödyntäen viihdyttämään monen ikäisiä lukijoita. Tekstin monimerkityksisyys on Laakson mukaan tärkeässä osassa kaksoispuhuttelevuuden kannalta, ja tämä monimerkityksisyys syntyy nonsenselle tyypillisestä merkityksen horjumisesta. Laakso on vahvasti sitä mieltä, että nonsense ei ole ainoastaan lastenkirjallisuuden laji, vaan että se vetoaa yhtälailla myös aikuisiin. (Laakso 2014, 12, 60, 67.) Yhtenä kaksoispuhuttelevuuden keinona voidaan mainita myös tekstin intertekstuaalisuus. Muihin teksteihin tai kuviin viittaaminen saattaa parhaimmillaan synnyttää lukijassa arvoituksen ratkaisemiseen verrattavissa olevan tunteen. Tällaiset viittaukset jäävät lapsiyleisöltä usein huomaamatta, mutta tuovat aikuiselle tekstiin lisämerkityksiä. (Ylimartimo 2005, 193.) Niin sanotut ”vakavat” viittaukset lastenkirjoissa eivät välttämättä ole aina pelkästään aikuisille suunnattuja, mutta vakavien ja humoristisien näkökulmien yhtäaikaisuus voi Laakson (2014) mukaan tarjota useita tapoja lukea tekstiä ja lisätä monitulkintaisuutta, ja näin vedota monenlaisiin lukijoihin (Laakso 2014, 62).

Tekstin kaksoispuhuttelevuus on asia, jonka tahtoisin saada myös omaan lorukirjaani. Olisi tärkeää, että kirja antaisi jotakin sekä lapselle, että ääneen lukevalle aikuiselle. Kuvan ja sanan suhteen huumori liittyy omassa lorukirjassani varmasti muun muassa kielikuvien visualisoimiseen kir-

jaimellisesti, ja intertekstuaalisuuteen sekä kuvissa että tekstissä. Uskon, että kaksoispuhuttelevuus on helpompi saavuttaa, jos onnistun löytämään itsestäni sen lapsenomaisuuden, josta puhuin edellisessä alaluvussa. Jos onnistun yhdistämään aikuisen ja lapsen itsessäni, minun on varmasti helpompi puhutella molempia myös lukija-katsojina.

4 Uusi alku

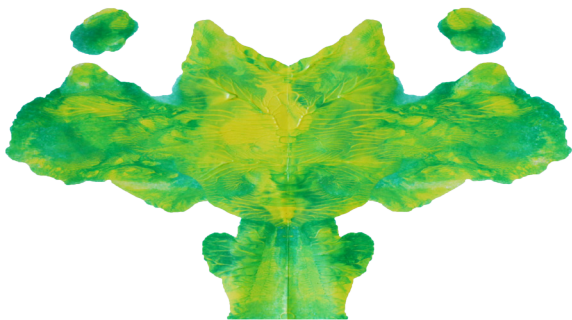
Tässä luvussa yritän koota ajatuksiani ja rakentaa niistä jonkinlaisen kokonaisuuden. Pohdin prosessin kulkua ja seuraavaa askelta, ja toisaalta koetan avata omia ajatuksiani siitä, minkä takia prosessin läpikäyminen ja reflektointi on ollut tärkeää. Yritän myös parhaani mukaan liittää ajatuksiani osaksi suurempaa kokonaisuutta ja taidekasvatuksen kenttää.

4.1 Tutkielman vaikutus ideointiprosessiin

On huomattava, että kandiditutkielmani ansiosta – tai takia – olen lähestynyt lorukirjan tekemistä tietystä suunnasta. Ilman kandiditutkielmaa kokemukseni olisi varmasti varsin toisenlainen. En usko, että olisin päätenyt miettimään nonsensea ja kuvakirjoja ollenkaan yhtä laajasti, vaan olisin todennäköisesti tehnyt päätöksiä paljon intuitiivisemmin.

Tarkastellessani prosessin kulkua ennen kuin aloin varsinaisesti kirjoittaa itse tutkielmaa, huomasin, että oikeastaan en enää osannut erottaa tutkielman tekemistä kirjan taustatutkimuksesta. Olin lukenut lähdemateriaaliani ikään kuin lorukirjaa silmällä pitäen, mutta kuitenkin poimien sieltä koko ajan ajatuksia myös tutkielmaani. Oikeastaan koko prosessi alkoi tuntua jokseenkin nurinkuriselta: kuinka voin tehdä tutkielmaa jostakin, jota ei vielä edes ole? Lähtiessäni kirjoittamaan tutkielmaa huomasin kuitenkin, että pikkuhiljaa palaset alkoivat löytää oikeita paikkojaan. Olin tehnyt taustatutkimusta keräten palasia sieltä täältä, ja samalla tavalla lähestyin tutkielmani kirjoittamista: luottaen siihen, että palaset löytävät vielä oman paikkansa.

Olen täysin tietoinen että lähdeaineistoa lukiessani olen välillä ikään kuin tarkoituksella lukenut "ohi", tulkiten tekstejä hyvinkin subjektiivisesti, omista lähtökohdistani. Myös lähdeaineistoni valinta on ehkä tutkimuksen kannalta kyseenalainen, koska se ei varsinaisesti ole mitenkään looginen ja pitää sisällään jo melko vanhojakin tekstejä. Nämä seikat tiedostaen haluan kuitenkin pitää kiinni lukemistani, melko intuitiivisesti valitsemistani teksteistä sellaisena kuin minä olen ne sillä hetkellä ymmärtänyt, koska ne kuvaavat hyvin prosessia, jota yritän tutkielmassani aukaista. Kyse on pienistä palasista jotka eivät välttämättä varsinaisesti liity yhteen mutta yhtyessään muodostavat ehkä jotain suurempaa.

4.2 Prosessi

Lorukirjan ideointiprosessi, oma matkani nonsensen maailmaan, on ollut sekava ja täynnä yllättäviä käänteitä ja mielenkiintoisia kohtaamisia kuten mukaansa tempaavan tarinan tulee ollakin. Olen kokenut vastoinkäymisiä ja saanut apua yllättäviltä tahoilta, kompastellut kielen kiemuroissa ja nauttinut ilmaisujen rikkaudesta ja monitulkintaisuudesta. Välillä kulku on pysähtynyt kuin seinään, ja välillä olen juossut karkuun käsittämättömiä olioita. Olen tervehtinyt tuttavien ja tutustunut uusiin ystäviin.

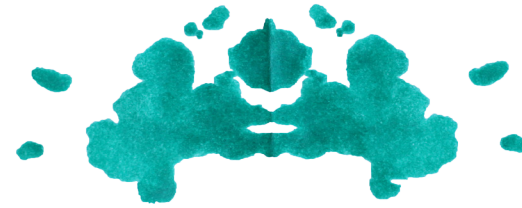
Itselleni on ollut tärkeää tutustua aiheeseeni mahdollisimman monesta eri näkökulmasta. Siksi olen lukenut tekstejä niin nonsensesta, saduista, lastenkirjallisuudesta, taiteellisesta prosessista, tulkinnasta kuin kuvittamisestakin. Olen keräillyt irrallisia palasia ja yrittänyt yhdistellä niitä suuremmiksi kokonaisuuksiksi, lopullisena päämääränä ajatus lorukirjan toteuttamisesta. Launis (2001) kirjoittaa artikkelissaan omien vaikutuksiensa tunnistamisesta ja kertoo, kuinka tärkeää hänelle on tiedostaa omat tavoitteensa (Launis 2001, 58). Tunnistan saman omassa työskentelyssäni, ja sen takia prosessin avaaminen sanallisesti on ollut itselleni merkityksellistä. Minulla on toki jo ennen tätä ollut mielikuva siitä, miten oma työskentelyni etenee, mutta vasta nyt olen oikeastaan analysoinut omia toimintatapoja tarkemmin. Se on tuntunut tärkeältä ja tuonut uudenlaista ajattelua omaan työskentelyyn. Toivon, että tulevaisuudessa tunnistan helpommin solmukohdat, ne hetket joina tuntuu ettei työskentely etene, ja pystyn kohtaamaan erilaisia vastoinkäymisiä hieman viisaampana.

4.3 Seuraava askel

Aloittaessani tätä prosessia minulla oli melko naiivi ajatus siitä, että voisin helposti yhdistää sekä tutkielman kirjoittamisen että itse lorukirjan valmiiksi työstämisen. Vaikka olinkin rajannut tutkielmani käsittelemään vain ideointiprosessin avaamista, tahdoin silti ajatella, että nämä kaksi tukevat toisiaan ja kevään lopulla minulla on käsissäni sekä valmis tutkielma että loppuun asti mietitty lorukirja. Prosessin edetessä koin jokseenkin ahdistavaksi sen, että en saanut kunnolla aloitettua kuvien tekemistä. Keskityin lukemiseen, eikä kuvien tekeminen yhtäkkiä tuntunutkaan luontevalta. Syyttelin itseäni saamattomuudesta ja pelkäsin, että myös tutkielmani jymähtää paikoilleen, koska en saa tartuttua väreihin. Päätin kuitenkin, että tutkielma on kirjoitettava valmiiksi, vaikka se tavallaan tuntui nurinkuriselta, koska aloin ymmärtämään, että itse lorukirja ei tulisi valmiiksi. Pakotin itseni kirjoittamaan, ja pikkuhiljaa ymmärsin, mistä oikeastaan oli kyse.

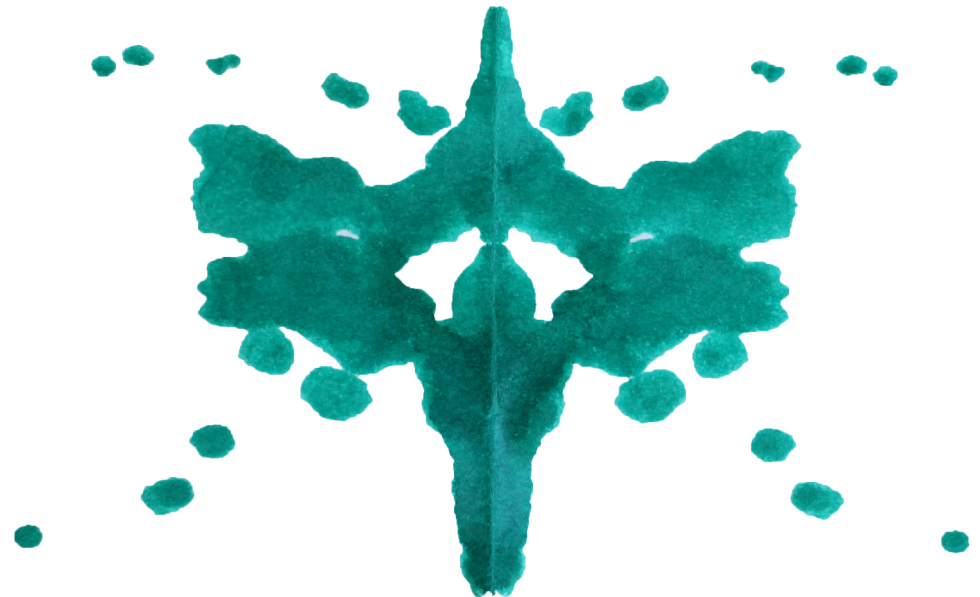

Olin kerännyt itselleni tietopankkia nonsensesta, kuvittamisesta ja lastenkirjoista lukemalla ja perehtymällä aiheisiin mahdollisimman laajasti. Huolimatta palasien satunnaisuudesta olin onnistunut yhdistelemään jonkinlaista kokonaiskuvaa siitä, miltä haluaisin oman lorukirjani näyttävän. Vasta kun annoin itselleni luvan olla ajattelematta varsinaisen kirjan toteuttamista, tajusin, että aika oli se, mitä tarvitsin. Aloitin kuvakirjan ideoimisen tyhjästä, ilman suurempaa kokemusta tai tietoa, ja siksi oli tarpeen kerätä ensin tarvittava määrä työkaluja: sääntöjä, tekniikkaa, perusteluja, ideoita, joilla kaikilla on oma paikkansa ja jotka yhdessä muodostavat mielikuvan siitä, mitä haluan lorukirjaltani. Mutta päästäkseni omaan nonsensin maailmaani, minun tulee nyt pyrkiä unohtamaan ne ja luottaa siihen, että mielikuvitukseni käyttää niitä hyväkseen alitajunnan tasolla. Haluan, että kirjani kumpuaa jostain syvemmältä kuin teorioista. Siksi uskon, että seuraavaksi keräämäni palaset, jotka tutkielmaani varten olen yrittänyt järjestää jonkinlaiseksi loogiseksi kokonaisuudeksi, tulee nyt heittää ilmaan ja katsoa mitä niistä muodostuu. Olenhan tähänkin asti luottanut siihen, että palasista muodostuu jokin suurempi kokonaisuus. Otso Kantokorpi (2004) kirjoittaa esseessään seuraavasti: ”Sattumakin voi viedä taiteilijaa – toki myös harhaan, mutta se on hinta, johon meillä täytyy olla varaa, koska se on samalla löytämisen tae.” (Kantokorpi 2004, 27).

Minun matkani, niin nonsensin maailmassa kuin muissakin prosesseissa, kulkee suurin piirtein seuraavasti:

Tutustuminen – ajatusten työstäminen (hiljaisuus ja alitajunta) – kokeileminen ilman kritiikkiä – virheiden ja satunnaisuuden onni ja iloiset kohtaamiset, sekä käyttökelvottomien karsinta, kritiikki – valmis työ ja irti päästäminen.

4.4 Etsiminen ja löytäminen

Ideointiprosessin aikana olen kerännyt itselleni lähdemateriaalia lorukirjan tekemiseen ja mielestäni onnistunut siinä paremmin ja syvemmin kuin osasin odottaa. Alkuperäinen ajatus siitä, että tutkielmani toimisi ikään kuin taustatutkimuksena lorukirjan tekemiseen, on toteutunut hyvin. Toisaalta olen matkan varrella myös pettynyt itseeni ja huomannut että kuvitelmat kirjan valmiiksi saamisesta olivat liian optimistisia. Konkreettinen kuvien ja tekstin tekeminen on tuntunut vaikealta, mutta ahdistus on helpottanut, kun olen ymmärtänyt enemmän oman työskentelyprosessini vaiheista. Sekä ideointiprosessi, että tutkielman kirjoittaminen ovat olleet itselleni suunnattoman tärkeitä, ja uskon että niiden ansiosta olen oppinut itsestäni paljon.

Tutkielmassani olen käsitellyt omaa ideointiprosessiani lähinnä kirjoittaja-kuvittajan näkökulmasta, mutta uskon, että se antaa minulle paljon myös tulevassa työssäni kuvataidekasvattajana. Uskon, että oppimalla ymmärtämään omaa prosessiani, minun on helpompi nähdä myös prosesseja, joita oppilaat käyvät läpi omassa oppimisessaan ja taiteellisessa työskentelyssään. Reflektiivisyys on tärkeää, ja siihen ohjaaminen on varmasti helpompaa kun on itse käynyt läpi samankaltaisia asioita.

Tärkeimmäksi asiaksi ideointiprosessin aikana nousi asioiden yhdisteleminen, ja sitä kautta jonkin uuden löytäminen. Huomasin, että mielen kykyä yhdistellä toisiinsa liittymättömiä asioita ja luoda yhdistelmistä uusia merkityksiä on mahdollista myös tietoisesti hyväksikäyttää luovassa prosessissa. On mahdollista tuottaa jotakin ikään kuin sattuman kautta.

Nonsensen merkitys omassa ideointiprosessissani oli iso. Ilman sitä olisin tuskin ymmärtänyt lähteä käsittelemään lorukirjan ideointia leikin ja palapelimäisen kokoamisen kautta. Jälkikäteen tarkasteltuna olen ymmärtänyt että itse asiassa tällainen luova toiminta on ollut itselleni melko tyypillistä aina, mutta vasta tätä tutkielmaa kirjoittaessani olen tajunnut että pystyn hyödyntämään tätä myös tietoisesti. Sanallistaminen on ollut tärkeää. Tutkielman kirjoittamisen ansiosta osaan varmasti myös käyttää oppimiani asioita ohjatessani muita luovissa prosesseissa.

Löytämisen riemu on noussut monta kertaa prosessini aikana tärkeäksi asiaksi. Sen avulla olen päässyt eteenpäin ja osannut kääntyä oikeaan suuntaan. Välillä on tuntunut siltä, että eteneminen on melko järjetöntä, että sattuma on ohjannut prosessini kulkua enemmän kuin tietoiset valinnat. Uskon kuitenkin, että myös sattumilta tuntuvat asiat ovat lähtöisin minusta ja etsimisen tulosta. On oltava avoin ja valmis näkemään asioita monesta eri näkökulmasta. Tämän kyvyn katsoa totutusta poikkeavalla tavalla liitän ajatukseen lapsenomaisesta lähestymistavasta. Lapsen maailma saattaa näyttäytyä aikuiselle irrationaalisena, mutta lapsi näkee siellä selviä syy-seuraus-suhteita. Loppujen lopuksi kyse on vain katsomisen tavasta ja totuttuihin tapoihin jumiutumisesta. Juha Varto (2001) kirjoittaa kirjassaan *Kauneuden taito* seuraavasti: ”Luovuus syntyy samasta, mistä myös epävarmuus ja jatkuva etsiminen syntyvät.” (Varto, 2001, 107)

Päätän tutkielmani seuraavaan varsin kryptiseen merkintään työpäiväkirjastani. Se on yksittäinen merkintä ilman päivämäärää, enkä vieläkään tiedä, milloin se on kirjoitettu tai miksi se on tuntunut sillä hetkellä tärkeältä.

Tutkielma vastoin nonsensea ja toisaalta taas jättää myös merkityksen lukijalle kertoen vain yhden mahdollisen tarinan.

Lähdeluettelo

Carpelan, Bo 1990 Rajamaa. *Lapsuuden rajaamat*. Toim. Loivamaa Ismo, Partti marjo ja Ritva-Liisa Pilhjerta , Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo – Helsinki – Juva.

Jantunen, Timo 1997 Satu ja esiopetuksen viitat. *Sadun voimat II Polunpäitä sadun maailmaan*. Toim. Jokipaltio J., Jyväskylä.

Kantokorpi, Otso 2004 ”Taiteilija ei ole mikään elämän sunnuntailapsi”. *Mistä on taiteilijat tehty? Silmästä, mielestä, ruumiista kielestä... Niistä on taiteilijat tehty*. Toim. Otso Kantokorpi & Marja Sakari, Kustannus Oy Taide, Helsinki.

Laukka, Maria 1997 Kuvakirja on silta, matka tai sukellus tuntemattomaan. *Sadun voimat I*. Toim. Jokipaltio J., Jyväskylä.

Launis, Mika 2001 Kuvituksen tutkimus, taiteen funktio ja identiteetti. *Tutkiva katse kuvakirjaan*. Toim. Kaisu Rättyä ja Raija Raussi, Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutti, Tampere.

Majaluoma, Markus 2001 Lastenkirjoja... kenelle ja miksi. *Tutkiva katse kuvakirjaan*. Toim. Kaisu Rättyä ja Raija Raussi, Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutti, Tampere.

Talvitie, Virpi & Tapola, Katri 2005 Jaettu Lammas eli Totinen leikki lapsen maailmassa. *Satua ja totta Suomalaisia ja ruotsalaisia lastenkirjakuvituk-*

sia. Toim. Helsingin kaupungin taidemuseo.

Varto, Juha 2001 *Kauneuden taito - estetiikkaa taidekasvattajille*. Tampere University Press.

Ylimartimo, Sisko 2001 Kanssa ja lisää vaiko ohi tai jopa vastaan Lastenkirjan kuvittaja: myötä- ja mielikuvittelijana. *Tutkiva katse kuvakirjaan*. Toim. Kaisu Rättyä ja Raija Raussi, Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutti, Tampere.

Ylimartimo, Sisko 2005 Salikonin ruusut – satufantasia ja kuvan keinot. *Totutun tuolla puolen*. Toim. Kristian Blomberg&Irma Hirsjärvi&Urpo Kovala, BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki.

Kaunokirjalliset lähteet

Carroll, Lewis 1958 *Liisan seikkailut Ihmemaailmassa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.

Kunnas, Kirsi 1956 *Tiitiäisen satupuu*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo

Painamattomat lähteet

Laakso, Maria 2014 *Nonsensesta parodiaan, ironiasta kielipeleihin Monitasoinen huumori ja kaksoisyleisön puhuttelu Kari Hotakaisen Lastenkirjassa, Ritvassa ja Satukirjassa*. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto.
(pdf)

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/94838/978-951-44-9347-8.pdf?sequence=1>

Luennot

Karhu, Mika 2014 *Kognitio, taide ja ajattelu*. 20.2.2014, Aalto-yliopisto Taiteen ja suunnittelun korkeakoulu